

ONKO HUUMEIDEN VIRKISTYSKÄYTTÖ MORAALISESTI VÄÄRIN?

VEIKKO LAUNIS – MIKKO WENNERBERG

Tulisiko aikuisilla yksilöillä olla autonomiansa nojalla oikeus käyttää huumeiksi luokiteltavia aineita joihinkin ei-lääkinnällisiin tarkoituksiin, kuten virkistäytymiseen, euforian tavoitteluun tai henkisen ja fyysisen suorituskyvyn lisäämiseen? Mikä moraalisesti merkitsevä piirre erottaa todellisten huumeiden, kuten marihuanan ja heroïnin, (väärin)käytön perinteisten päihdyttävien tai riippuvuutta aiheuttavien aineiden, kuten alkoholin, kahvin ja tupakan, (väärin)käytöstä, jota Suomessa ja monissa muissa länsimaissa pidetään luvallisena, yksilön omaan harkintavaltaan kuuluvana asiana? Vastaus näihin kysymyksiin määrittää huumeiden virkistyskäyttöä eettisenä, yksilöiden moraalisia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevana ongelmana, johon liittyviä kannanottoja ja puheenvuoroja myös suomalaisessa huume keskustelussa on pitkän vaikeuden jälkeen alettu esittää (ks. Laakso 1992; Launis 1997; Rääkkö 1997; Seppä 1997; Sarvanti 1997 & 2001).¹

Luomme tässä kirjoituksessa katsauksen niihin moraalisiin perusteluihin, joita huumeiden käytön puolesta tai sitä vastaan on esitetty. Eettisessä keskustelussa esillä olleet huumeiden virkistyskäytön laillistamista vastustavat ja puoltavat moraaliset kannanotot ovat olleet tyyppillisesti joko perusteluita, joissa viitataan käyttäjälle itselleen aiheutuvaan vahinkoon, tai perusteluita, joissa viitataan käytöstä muille yksilöille tai yhteiskunnalle aiheutuvaan vahinkoon. Esitämme, etteivät kumpaankaan kategoriaan sisältyvät argumentit tarjoa kiistatonta moraalista oikeutusta huumeiden virkistyskäytön kieltämiselle. Huumeiden käytön kieltämistä (miedot huumeet mukaan lu-

kien) voidaan kuitenkin perustella muista, erityisesti yhteisöllisiin arvoihin ja eri maissa harjoitetun huume politiikan luonteeseen liittyvistä lähtökohdista käsin.

ITSELLE AIHEUTETTU VAHINKO KIELLON PERUSTEENA

Yleisesti hyväksytty eettinen periaate on, että normaalit aikuiset yksilöt saavat toimia myös itselleen vahingollisella tavalla: he voivat tupakoida, altistaa itsensä ultraviolettisäteilylle tai vaikkapa kieltäytyä hoidosta ja lääkityksestä kenenkään tähän puuttumatta. Toimintaan, jonka haitalliset vaikutukset rajoittuvat henkilöön itseensä, on oikeutettua puuttua vain siinä tapauksessa, ettei toiminta ole autonomista eli tahdonalaista ja harkittua tai toiminnan autonomisuudesta ei päästä ajoissa selvytyteen. Näkemystä, jonka mukaan mainitut varaukset – ja vain ne – ovat hyväksyttävä peruste rajoittaa yksilön vapautta häntä itseään koskevissa asioissa, nimitetään ”heikoksi paternalismiksi” (Häyry 1998, 74–76).

Voidaanko huumeiden käyttöä vastustaa heikkoon paternalismiin vetoamalla?² Yksi tällainen argumentti on, että käyttäjät joko eivät tunne huumeiden psykologiaa ja farmakologiaa haittavaikutuksia tai eivät suhtaudu asiantuntijoiden varoiteluihin vakavasti ja toimivat sen vuoksi epäautonomisesti.

Perustelu kuitenkin ontuu. Ensiksikin, tutkijat eivät ole itsekään täysin selvillä huumeiden ter-

¹Katsaus suomalaiseen huume keskusteluun osoittaa, että huume kysymys on mielletty Suomessa ensisijaisesti sosiaalisesti ongelmaksi, jonka ratkaisemisen on katsottu edellyttävän milloin huume aineiden kriminalisointia, milloin taas huumeiden käyttäjien pakko hoitoon saattamista.

²Emme ota tässä kantaa siihen, voidaanko rankaisemista – ja kriminaalipoliittisia ratkaisuja ylipäätänsä – oikeuttaa paternalistisin, *yksilön omaan hyvään* vetoavin perustein. Oletamme argumentin vuoksi, että paternalismiin perustuva rangaistusteoria on uskottava. Paternalistiseen rangaistusteoriaan liittyvistä ongelmista ks. esim. Morris 1983, 139–152.

veydellisistä vaikutuksista. Huumeita ei ole tutkittu riittävästi, eivätkä saadut tutkimustulokset ja asiantuntijoiden käsitykset ole ristiriidattomia (Husak 1992; Launis 1997). Koska huumeiden terveydellisistä vaikutuksista ei ole päästy yksimielisyyteen, ne, jotka asiantuntijoiden varoitteluista huolimatta päättävät aloittaa huumeiden käytön, saattavat toimia yhtä autonomisesti kuin ne, jotka varoittelujen seurauksena pidättyvät niiden käytöstä. Toiseksi, vaikka käyttäjä ei olisi-kaan tietoinen huumeiden terveydellisistä vaikutuksista, ei hänen valintaansa voida vielä tämän perusteella pitää epäautonomisena. Toiminnan autonomisuuden kannalta ratkaisevampana on pidettävä sitä, voidaanko käytön aloittamisen katsoa johtuvan tietämättömyydestä vai onko päätös tehty tietämättömyyden vallitessa eli tietämättömydessä (Feinberg 1986). Esimerkiksi mikäli henkilö on selvillä pelkästään siitä, että ekstaasin käyttöön saattaa liittyä joitakin terveydellisiä riskejä, hän voi tehdä autonomisen päätöksen käyttäen ekstaasia tuntematta sen paremmin näiden riskien luonnetta. Tietämättömyyttä omaan toimintaan liittyvistä riskeistä voidaan pitää toiminnan rajoittamisen perusteena vain siinä tapauksessa, ettei henkilö tiedä olevansa niistä tietämätön, eli kun hän ei tiedosta omaa tietämättömyyttään. Koska tällaista yleisempää ”metatietoa” on käytännössä jokaisella (kaikki suomalaiset ovat kuulleet puhuttavan huumeiden vaarallisuudesta), useimpia aikuisten huumekeoiluja voidaan pitää tiedollisessa merkityksessä autonomisina.

Toinen heikkoon paternalismiin tukeutuva perustelu löytyy autonomian käsitteen *sisällöllisestä* tulkinnasta (Husak 1992). Autonomian sisällöllinen tulkinta tarjoaa kriteerin sille, minkälaisia toimintapäätöksiä voidaan pitää autonomisina ja minkälaisia epäautonomisina. Tulkinnasta seuraa, että itsemääräämisoikeus ei suojaa kaikkia vaan ainoastaan joitakin toimintapäätöksiä: niitä, jotka ovat sisältönsä puolesta autonomisia. Esimerkkinä tulkinnan soveltamisesta käy toteamus, jonka mukaan itsemurhapäätökset ovat aina epäautonomisia, koska oman elämän tuhoaminen ei voi olla kenenkään todellisten (autonomisten) halujen mukaista. Samaan perusteeseen vedoten voidaan myös huumeaineisiin sekaantumista pitää epäautonomisena ratkaisuna. Turvautuessaan huumeisiin henkilö altistaa itsensä riippuvuudelle ja vaarantaa oman terveytensä, eikä tällaista itsetuhoa ja itsensä orjuutta-

mista voida pitää kenenkään todellisten etujen mukaisena.

Perusteluun liittyy kuitenkin ylipääsemättömiä ongelmia. Ensiksikin voidaan kysyä, *kenen* tehtävänä on arvioida, mitkä toimintapäätökset ilmentävät ihmisten ”todellisia” arvostuksia ja mitkä vain ”näennäisiä” tai epäautonomisia. Toiseksi, *kuka* määrittelee sen, millaiset arvostukset ovat ”todellisia”? Vaikka muiden tekemät päätökset tuntuvat usein typeriltä, on muistettava, että hyvän elämän ihanteita on moniarvoisessa yhteiskunnassa useita. Jotkut voivat omista arvostuksistaan käsin pitää huumeiden tarjoamia elämyksiä ja nautintoja kaikkien niiden käytöstä koituvien riskien ja menetysten arvoisena, aivan kuten toiset nyrkkeilystä tai extreme-lajeista saamaansa nautintoa. Omaa elämää koskevien päätösten ja valintojen luokittelu on sisältönsä puolesta autonomisiin ja epäautonomisiin johtaisi helposti arvojen tyranniaan, jossa ihmiset pakotetaan tavoittelemaan omaa ”todellista” hyvänsä ja jossa kiellettyjen riskitoimintojen määrä on loputon. (Husak 2000, 46–61.)

Kolmas ja edellisiä uskottavampi lähtökohta heikkoon paternalismiin perustuvalla huumeiden virkistyskäytön kieltämiselle löytyy autonomian käsitteen *muodollisesta* tulkinnasta. Muodollisessa tulkinnassa toimintapäätösten sisällöllä ei katsota olevan merkitystä. Mikä tahansa ratkaisu voi olla autonominen, kunhan se on tehty oikealla tavalla. Päätöksentekoprosessin luonne ja päätöksentekijän kompetenssi ratkaisevat, onko toimintapäätös kyllin autonominen ja sen vuoksi itsemääräämisoikeuden suojaama. Monet ovatkin vastustaneet huumeaineiden laillistamista juuri autonomian muodolliseen tulkintaan vedoten. Tärkeimpänä yksittäisenä huumeiden käyttäjän harkintakykyä ja kompetenssia heikentävänä tekijänä on pidetty riippuvuussyndroomaa eli *addiktiota*.

Yleisesti ottaen addiktiolla tarkoitetaan sellaista pakonomaista fyysistä ja psyykkistä riippuvuutta, jonka voittaminen kävisi kohtuullisen tahdonlujuuden omaavalle yksilölle kohtuuttoman kalliiksi (Goodin 1989). Addiktoituneen henkilön on hyvin vaikeata päästä eroon riippuvuudestaan, joskaan se ei ole kirjaimellisesti mahdotonta: tiedämme kokemuksesta, että monet ovat onnistuneet omalla tahdonvoimallaan voittamaan addiktionsa. Fyysisenä riippuvuutena addiktoituminen merkitsee hermoston sopeutumista, josta ovat merkinä

erilaiset vieroitusoireet ja sietokyvyn lisääntyminen. Psykkisenä riippuvuutena addiktio ilmenee mm. siinä, että riippuvuuden aiheuttaneen aineen saanti asetetaan etusijalle suhteessa muihin elämän prioriteetteihin. (Husak 1998, 855; Elster 1999a & 1999b.)

Olettakaamme, että huumausaineiden käyttäjä suhtautuu huumeen aiheuttamaan hetkelliseen mielihyvään kriittisesti ja toivoo pääsevänsä riippuvuudestaan eroon. Avainkysymys on, käykö riippuvuuden voittaminen normaalille, kohtuullisen tahdonvoiman omaavalle yksilölle kohtuuttoman kalliiksi. Onko huumeriippuvuudessa kysymys todellisesta addiktiosta, jonka pystyvät nujertamaan vain poikkeuksellisen vahvatahoiset yksilöt? Yleinen käsitys on, että joidenkin huumausaineiden, kuten morfiinin ja heroiinin, kohdalla voidaan puhua todellisesta addiktiosta. On kuitenkin huomattava, etteivät kaikki huumeet ole samalla tavoin ja samassa määrin riippuvuutta aiheuttavia. Esimerkiksi marihuanan ja LSD:n ei ole havaittu aiheuttavan kovinkaan suurta fyysistä riippuvuutta. Kannabistuotteiden käytöstä aiheutuvan psykkisen riippuvuuden taas ei ole havaittu olevan alkoholin tai nikotiinin synnyttämää psykkistä riippuvuutta merkittävämpi. (Husak 1998; Elster 1999a & 1999b.) Johtopäätöksenä edellisestä tarkastelusta käykin toteamus, ettei myöskään autonomian muodolliseen tulkintaan nojaava perustelu näytä tarjoavan moraalista oikeutusta huumeiden virkistyskäytön kategoriselle kieltämiselle.

MUILLE AIHEUTETTU VAHINKO KIELLON PERUSTEENA

Toisin kuin monilla muilla kriminalisoiduilla toiminnoilla voi huumeiden käytöllä olla ainoastaan *välillisiä* haitallisia vaikutuksia muiden ihmisten elämään. Huumeiden käyttö muistuttaa tässä suhteessa enemmän rattijuopumusta kuin raiskausta tai pahoinpitelyä, joiden vahingolliset vaikutukset uhrien elämään ovat välittömiä. Rattijuopumukseen ja huumeiden käyttöön rinnastettavia toimintoja nimitetään usein ”ennakolliseksi” tai ”alulle pannuiksi” rikkomuksiksi, koska niiden katsotaan lisäävän ratkaisevassa määrin todennäköisyyttä, että muille osapuolille aiheutuu merkittävää vahinkoa. (Feinberg 1984.)

Perustelut, joissa viitataan huumeiden käytöstä muille osapuolille välillisesti aiheutuvaan vahin-

koon, ovat jaettavissa kahteen ryhmään: huumausaineiden psykofarmakologisiin ja taloudellisyhteiskunnallisiin haittavaikutuksiin perustuviin argumentteihin.

Yhtenä huumausaineiden *psykofarmakologisena* haittavaikutuksena on pidetty aggressiivisuuden ja väkivaltaisuuden lisääntymistä yhteiskunnassa. Keskushermostoa piristävien aineiden, kuten kokaiinin ja amfetamiinin, lisäksi myös sitä lamaavien aineiden, kuten morfiinin ja heroiinin, on uskottu lisäävän aggressiivisuutta, koska niiden käytön keskeyttäminen johtaa helposti tuskallisiin, ärtymystä aiheuttaviin vieroitusoireisiin. (Mitcheson 1981; Husak 1992.)

Tämä perustelu ei tunnu uskottavalta. Ensiksikin on luultavaa, että huumeiden käytön ja väkivaltaisuuden välillä havaittu tilastollinen korrelaatio selittyy paremminkin sosiaalisista ja kulttuurisista tekijöistä kuin huumeiden psykofarmakologisista vaikutuksista (ks. Fagan 1990; Ten Have 1994; Husak 2000, 57). Toiseksi on huomattava, että kyseinen perustelu ei sovi yhteen uusimpien psykologisten tutkimustulosten kanssa, jotka osoittavat, että huumeiden käytöllä saattaa olla jopa mielenterveyttä edistäviä vaikutuksia. Esimerkiksi erään amerikkalaisen tutkimuksen mukaan ne aikuiset, jotka olivat nuoruusiässä käyttäneet huumeita kohtuullisesti, olivat henkisesti terveempiä kuin ne aikuiset, jotka eivät olleet käyttäneet huumeita lainkaan tai olivat käyttäneet niitä kohtuuttomasti (Shedler & Block 1990). Miedoista huumausaineista erityisesti marihuanan käytön on arveltu jopa heikentävän ihmisten luontaista aggressiivisuutta (Bruun 1985; Kannabisraportti 1985; Husak 1992).

Toisena psykofarmakologisena haittavaikutuksena on pidetty raskaudenaikaisesta huumeiden käytöstä aiheutuvia sikiövaurioita. On esimerkiksi havaittu, että crackia käyttävien äitien lapset syntyvät normaalia useammin keskosina ja ovat lyhyempiä ja pienipäisempiä kuin muut vastasyntyneet. Heroinistäitien synnyttämällä lapsilla taas saattaa olla elimistössään niin paljon heroiinia, että lapset kärsivät fyysisistä vieroitusoireista. Huumeäitien (kuten alkoholistäitienkin) lasten on havaittu myös kärsivän keskimääräistä enemmän erilaisista hermostollisista häiriöistä, kuten keskittymiskyvyn puutteesta ja hermostuneisuudesta. (Kannabisraportti 1985; Husak 1992; Strong & Anderson 1994.)

Tähänkin perusteluun liittyvät omat heikkoutensa. Ensiksikin siinä nojataan olettamukseen, et-

tä lapsilla on moraalinen oikeus syntyä terveinä. Siitä, että oikeus syntyä terveenä on olemassa, ei seuraa, että oikeus syntyä on olemassa. Toiseksi oikeudesta syntyä terveenä ei myöskään seuraa, että *sikiöillä* ja niitä varhaisemmillä ihmisenaluilla olisi oikeuksia. Näin ollen huumeiden käytön vaurioittaman sikiön abortointi saattaa olla eettisesti hyväksyttävää (jos hyväksymme abortin), vaikka siitä kehittyvän lapsen synnyttäminen maailmaan olisikin tuomittavaa. On eri asia tuottaa maailmaan tuskaa kuin olla tuottamatta sinne mitään. Kolmanneksi, päädyttiinpä abortin oikeutusta koskevassa kiistassa mihin hyvänsä, on selvää, ettei kyseinen perustelu tarjoa oikeutusta aikuisten enemmistön eli miesten ja ei-raskaana olevien naisten huumeiden käytön rajoittamiselle.

Huumeiden *taloudellis-yhteiskunnallisiin* haittavaikutuksiin vetoavissa perusteluissa on tuotu esiin erityisesti seuraavia näkökohtia. Ensiksikin on väitetty, että nykyistä sallivampi suhtautuminen huumeisiin merkitsisi kaikenlaisen rikollisuuden lisääntymistä. Koska huumeet maksavat paljon, niiden käyttäjät joutuvat tavallisesti turvautumaan erilaisiin omaisuusrikoksiin, kuten apteekkiryöstöihin ja varkauksiin. Jo tehtyjen rikollisuutta koskevien selvitysten nojalla voidaan ennustaa, että huumeiden käytön salliminen johtaisi mitä todennäköisimmin omaisuusrikosten lisääntymiseen, mikä lisäksi välillisesti myös väkivalta- ja henkirikosten määrää. (Husak 1992; DeCew 1994; Vekkelä 1994.)

Toiseksi on väitetty, että huumeiden käytön salliminen merkitsisi yhteiskunnalle huomattavia taloudellisia ja kansanterveydellisiä menetyksiä. Ensiksikin, käytön yleistymisen johtaisi erilaisten sairauksien ja tapaturmien lisääntymiseen, mikä rasittaisi julkista terveydenhuoltoa. Toiseksi, huumeiden virkistyskäyttö vieraannuttaisi ihmiset työkeskeisestä elämäntavasta lisäten näin yleistä laiskuutta ja tehottomuutta. Kolmanneksi, kasvava huumeiden käyttäjien joukko merkitsisi vastuuttomien vanhempien, epäluotettavien työntekijöiden ja kelvottomien opiskelijoiden määrän radikaalia lisääntymistä. (Laakso 1992; DeCew 1994; Vekkelä 1994.)

Kolmantena taloudellis-yhteiskunnallisena vaa-
ratekijänä on pidetty lasten ja nuorten lisääntyvää sosiaalista altistumista huumeille. Vaikka sosiaalinen altistuminen ei vielä merkitse samaa kuin huumeiden käytön aloittaminen tai edes niiden kokeileminen, on ilmeistä, että huumeiden käyttäjien tunteminen ja toistuva huumetarjonnan

kohteeksi joutuminen asettavat harkintakyvyltään epäitsenäisen lapsen tai nuoren todellisen valintatilanteen eteen ja lisäävät näin todennäköisyyttä sortua huumeekokeiluihin. (Rimpelä & al. 1994.)

Houkuttelevuudestaan huolimatta nämäkään väitteet eivät täysin vakuuta. Rikollisen toiminnan lisääntymistä koskevaan syytökseen voidaan vastata sanomalla, että vaikka suurin osa kiinni jäävistä rikollisista olisi huumeiden käyttäjiä, ei tästä voida päätellä, että suurin tai edes merkittävä osa huumeiden käyttäjistä olisi rikollisia (muussa kuin siinä epäkiinnostavassa mielessä, että he rikkovat huumeausinelakia). Huumeiden käytön ja rikollisuuden välillä ilmenevää tilastollista korrelaatiota on selitelty muun muassa sillä, että huumeet kuuluvat osana rikolliseen elämäntyyliin ja että huumeita käyttävät rikolliset jäävät muita rikoksentehtäjiä useammin kiinni. Toiseksi on muistettava, että huomattava osa huumeiden käyttäjien tekemistä rikoksista johtuu siitä, että huumeiden käyttö on lainvastaista. Tehokkain tapa vähentää rikollisuutta olisi huumeiden (globaali) laillistaminen. Laillistamisen seurauksena aineiden hinnat laskisivat ja niiden saatavuus paranisi. Käyttäjille ominaiset rikokset, kuten apteekkimurrot ja hoitohenkilökunnan uhkaileminen (ja niiden välilliset seuraukset, kuten lääkärin yleinen haluttomuus määrätä potilaille tehokkaita mutta katukaupassa kysytyjä lääkkeitä), vähentyisivät, koska huumeet olisivat valvotusti kaikkien aikuisten saatavilla ja käyttäjillä olisi niihin varaa. Myös laittoman huumeikaupan ympärille rakentunut järjestäytyneet rikollisuus menettäisi asemiaan, ja huumeiden myyjien keskinäiset välienselvittelyt ja väkivaltaisuudet vähentyisivät. (Graham 1992; Husak 1992; Tirkkonen 1992; Ten Have 1994; Husak 2000.)

Toiseen perusteluun on helppoa vastata sanomalla, ettei yhteiskunta voi kriminalisoida ihmisten toimintoja pelkästään siksi, että ne ovat ”epätoivottavia” tai taloudellisesti kannattamattomia. Yhteiskunnalla ei myöskään ole oikeutta pakottaa ihmisiä pysymään terveenä ja hyväkuntoisina, vaikka se näin tehdessään välttyisikin monilta taloudellisilta ja sosiaalisilta kustannuksilta. On muistettava, että avoimessa ja moniarvoisessa yhteiskunnassa yksilöiden elämäntapaa koskevat valinnat kuuluvat viime kädessä heille itselleen. Huumeiden käytöstä yhteiskunnalle koituvien menetysten kompensoimiseksi on ehdotettu muun muassa huumeausaineiden verotusta ja niiden käyttäjille pakol-

lisia terveystakuuksia. Työelämässä huumeiden käytön aiheuttamilta lisäkustannuksilta voitaisiin välttyä esimerkiksi siten, että yritykset tarkkailisivat työntekijöitään ja ottaisivat palvelukseensa vain sellaisia työntekijöitä, jotka eivät käytä huumeita kohtuuttomasti eivätkä muulloin kuin vapaa-aikanaan. (Ks. Launis 1997; vrt. Bothas 2002.)

Lasten ja nuorten sosiaalista altistumista koskevaan perusteluun voidaan vastata seuraavasti. Varmoin tapa estää lapsia ja nuoria altistumasta huumausaineille olisi niiden käytön täydellinen kriminalisoiminen. Kuitenkaan yhteiskuntamme ei ole osoittautunut muilla sektoreilla erityisen halukkaaksi rankaisemaan kansalaisia siitä, että he toimivat tavalla, jonka voidaan katsoa lisäävän lasten tai nuorten todennäköisyyttä ryhtyä vastaavaan toimintaan. Esimerkiksi alkoholin käyttöä ei ole haluttu kieltää kokonaan, vaikka on kiistatonta, että alkoholin väärinkäyttö on lasten ja nuorten keskuudessa yleisempää ja monin verroin haitallisempaa kuin kaikkien muiden huumaavien aineiden käyttö yhteensä. Yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen kanssa paremmin sopusoinnussa oleva ratkaisu olisi turvautua vapaaehtoiseen terveystalutukseen ja -kasvatukseen. Huolellisesti suunnitelluilla ja riittävän laajoilla valistustoimilla voitaisiin pyrkiä varmistamaan, etteivät lasten ja nuorten kontaktit huumeiden käyttäjiin merkitse automaattisesti heidän lisääntyvää sosiaalista altistumistaan huumeille. (Graham 1992; Husak 1992; Launis 1997.)³

Johtopäätöksensä edellisestä tarkastelusta käy toteamus, etteivät myöskään muille osapuolille aiheutuvaan vahinkoon vetoavat perustelut pysty tarjoamaan kiistatonta moraalista oikeutusta huumeiden virkistyskäytön kategoriselle kieltämiselle.

³Yksi käytetyimpiä perusteluita mietojen huumausainoiden kuten kannabiksen laillistamista vastaan on, että vaikka miedot huumeet eivät itse olisikaan kovin vaarallisia, ne toimivat – etenkin lasten ja nuorten kohdalla – porttina tai kulkuväylänä vaarallisempiin aineisiin. Perustelun taustalla on varsin karkea päättelyvirhe. Siinä näyttää oletettavan, että koska lähes jokainen kovan huumeen käyttäjä on käyttänyt joskus mietoja huumeita, miedot huumeet ovat siten saaneet hänet kokeilemaan kovia aineita ja näin ajautumaan käyttäjäksi. Tässä muodossa perustelua ei voi pitää vakavasti otettavana. Samaan tapaanhan voitaisiin päätellä, että koska jokainen huumeiden käyttäjä on juonut joskus kahvia, kahvi on saanut hänet myöhemmin käyttämään heroïinia.

Oletuksessa, jonka mukaan miedot huumeet toimi-

Jokaisella on luonnollisesti oma henkilökohtainen näkemyksensä edellä käydyn keskustelun oikeuttamista johtopäätöksistä. On kuitenkin tärkeää huomata, että keskustelua huumeiden käytön etiikasta voidaan käydä muullakin tavoin kuin kiistelemällä jonkin edellä esitetyn yksittäisen näkökohdan uskottavuudesta tai moraalises- ta merkitsevyydestä. Huumeekysymystä voidaan ja tulee lähestyä myös yleisemmästä, yhteisöllisiä arvoja ja huumeepolitiikan kokonaisluonnetta erittelevästä näkökulmasta.

Yhteisöllisten arvojen huomioon ottaminen ei merkitse niinkään yksilöllisen vapauden ja itsemääräämisoikeuden rajoittamista kuin niiden tulkitsemista tavalla, joka on sopusoinnussa yhteisön arvoperustan kanssa. Yksilön vapaus on määritelty eri yhteiskunnissa eri tavoin, ja sen sallima liikkumavara on mahdollista jakaa hyvin monella eri tavalla ilman, että vapauden kokonaismäärä muuttuu. Viime kädessä yhteisön ”elämäntapa” määrää, miten vapaudet ja oikeudet jakaantuvat ja mille elämän alueille ne sijoittuvat. Esimerkiksi eräissä USA:n osavaltioissa kansalaisilla on lupa kantaa mukanaan ladattua käsiasetta tai säilyttää sellaista autonsa hansikaslokerossa. Suomen kansalaisilla ei tällaista vapautta ole, mutta suomalaiset lienevät amerikkalaisia vapaampia liikkumaan turvallisesti kaupunkien sivukaduilla öiseen aikaan. Korostettakoon, ettei asialla ole mitään tekemistä yhteiskunnan moniarvoisuuden kanssa: myös moniarvoisessa yhteiskunnassa jotkut vapauden ja itsemääräämisoikeuden ilmentymät ovat muita perustavampia.

vat väylänä kovempiin huumeisiin, saattaa hyvinkin olla perää. On nimittäin varsin perusteltua ajatella, että käyttämällä mietoja huumeita tutustuu välittäjiin, joilta saa myös (tai mietojen huumeiden saatavuuden ollessa heikkoa pelkästään) kovempia aineita. Juuri tätä porttiteorian kannattajat ilmeisesti useimmiten yrittävätkin sanoa. Jos perustelun esittäjä kuitenkin hyväksyy tämän tulkinnan, niin eikö hänen silloin pitäisi pikemminkin kannattaa mietojen huumeiden laillistamista kuin vastustaa sitä? Laillistettuna miedot huumeet poistuisivat pimeiltä markkinoilta eivätkä nuoret käyttäjät joutuisi enää tekemisiin kovia aineita kauppaavien välittäjien kanssa. Jos porttiteorian taustaoletamus pitää siis paikkansa, olisi meidän tämän perusteella pikemminkin puolustettava mietojen huumeiden laillistamista kuin vastustettava sitä.

Suomalaisessa yhteiskunnassa, joka on kiistatta moniarvoinen, ovat sosiaalista vastuuta, avunsaantia ja turvallisuutta edistävät oikeudet olleet perinteisesti hyvin vahvassa asemassa. Yhteiskuntamme on oman kollektiivisen elämäntapansa pohjalta pyrkinyt varmistamaan, että kansalaiset saavat kasvaa ja elää henkisesti ja fyysisesti turvallisissa oloissa ja että he voivat tehdä vapaasti omiin arvostuksiinsa ja mieltymyksiinsä perustuvia valintoja tietoisina siitä, että ulkoiset edellytykset niiden toteutumiseen ovat olemassa. On hyvin todennäköistä, että huumeiden käytön laillistaminen nykyoloissa vaarantaisi tämän arvokkaana pidetyn kollektiivisen tavoitteen toteutumisen.

Tästä näkökulmasta katsottuna huumeiden virkistyskäytön vapauttamisen perusteeksi ei riitä se, etteivät käyttäjät *aibeuta* toiminnallaan vahinkoa muille ihmisille. Yhteiskunnalla on oikeus suojautua vahingollisilta, sen arvoperustaa murentavilta, kausaaliketjuilta myös silloin, kun ketään nimeltä mainittua yksilöä tai tahoa ei voida pitää moraalisesti vastuussa niiden syntymisestä.

Huumepolitiikan kokonaisluonnetta erittelevästä näkökulmasta voidaan esittää, että vaikka emme pystyisi osoittamaan huumeiden käytön haitallisuutta tai vahingollisuutta käyttäjälle itselleen tai muille ihmisille, voi meillä kuitenkin olla edelleen tärkeitä yhteiskuntapoliittisia ja muita käytännöllisiä syitä säilyttää huumeet kriminalisoituina. Tämän seikan ymmärtäminen on oleellista huumeepoliittisia kysymyksiä tarkasteltaessa.

On tärkeää huomata, että keskustelu huumeiden käytön moraalisesta oikeellisuudesta ja vääryydestä ei yksinään kerro meille, miten huumeisiin tulisi lainsäädännön tasolla suhtautua. Kysymys jonkin asian moraalisesta vääryydestä ja toisaalta kysymys sen kriminalisoinnin oikeutuksesta ovat eri asioita. Siitä, että jokin asia on moraalisesti väärin, ei seuraa, että sen kriminalisointi olisi oikeutettua. Teon moraalinen vääryys ei toisin sanoen ole sen kriminalisoinnin riittävä ehto. On moraalisesti väärin pettää ystävälle annettu lupaus, mutta tuskin kenenkään mielestä kaikki lupauksen rikkomiset ovat sellaisia, että niistä pitäisi seurata oikeudellisia sanktioita.

Paljon harvemmin sen sijaan on huomattu, että moraalinen vääryys ei ole myöskään toiminnan oikeutetun kriminalisoinnin *välttämätön* ehto.⁴

⁴Itse asiassa teon moraalista vääryyttä näyttää yleensä pidettävän oikeutetun kriminalisoinnin välttämättömänä ehtona (ks. esim. Husak 1998, 852).

Toisin sanoen on mahdollista, että on oikeutettua kriminalisoida jokin teko, mutta tämä kriminalisoitu teko ei ole kuitenkaan moraalisesti väärin. Siitä, että jokin asia on moraalisesti oikein, ei seuraa, että sen kriminalisointi olisi väärin. Vaikka huumeiden käyttö ei olisikaan moraalisesti väärin ja maailma, jossa huumeiden virkistyskäyttö olisi sallittu, olisi moraalisesti arvioiden parempi, ei tästä siis vielä seuraa, että huumeaineet tulisi vapauttaa. Huumeiden kriminalisointi voi olla siitä huolimatta perusteltua ja oikeutettua. Itse asiassa väitämme, että tilanne Suomessa on juuri tällainen.

Miksi sitten katsomme, että nykyisen kaltainen rajoittava huumeainepolitiikka on perusteltua, vaikka huumeiden käyttöä ei itsessään voitaisikaan pitää moraalisesti tuomittavana? On äärimmäisen tärkeää huomata, että rajoittavan huumeepolitiikan huonot tulokset eivät merkitse sitä, että meidän tulisi muuttaa sitä vapaammaksi. Vaikka huumeepolitiikka olisi siinä mielessä virheellistä, että monien nykyisten ongelmien voidaan osoittaa olevan seurausta siitä, ei tästä seuraa, että meidän tulisi muuttaa sitä – ei edes siinä tapauksessa, että näitä ongelmia saataisiin vähennettyä. Huumeepolitiikan paradoksi on nimenomaan siinä, että vaikka huumeongelman syyt olisivat monella tavalla nykyisessä rajoittavassa huumeepolitiikassa, ei tästä seuraa, että huumeepolitiikan linjaa tulisi kuitenkin muuttaa vapaammaksi.

Tärkein syy tähän paradoksiin on huumeongelman kansainvälinen luonne. Suomi, enempää kuin mikään muukaan maa, ei voi yksin ryhtyä toteuttamaan oleellisesti muista länsimaista poikkeavaa huumeepoliittista linjaa. Jos naapurimaat jatkaisivat nykyistä politiikkaansa, olisi seurauksena ainoastaan huumerikollisuuden kasaantuminen Suomeen. Tämä ei tarkoita vain sitä, että käyttäjiä muista maista hakeutuisi Suomeen, vaan myös sitä, että kansainvälisen huumerikollisuuden kannalta Suomesta tulisi entistä houkuttelevampi maa.

Kärjistäen voisi jopa sanoa, että Suomesta tulisi kansainvälisen huumerikollisuuden tukija. Suomi tarjoaisi reitin idän ja lännen välissä tai ainakin paikan, josta käsin rikollisjärjestöt voisivat operoida toimintonsa helpommin kuin huumeisiin kielteisemmin suhtautuvista maista käsin. Itse asiassa voidaan ajatella, että Suomen geopolitiittinen asema idän ja lännen välissä tekee Suomesta jopa poikkeuksellisen epäotollisen maan huumeainepolitiikan vapauttamisen kannalta.

Näitä ongelmia ei kuitenkaan ole myöskään syytä korostaa liikaa. Huumausaineiden salliminen ei tietenkään tarkoittaisi niiden rajoittamista vapauttamista. Huumausaineiden vapauttamista koskeva vaatimus ei siis tarkoita, etteikö myynnille ja käytölle voitaisi asettaa periaatteessa tiukkojakin rajoituksia. Esimerkiksi huumeiden maahantuonti voisi olla edelleen kiellettyä.

Vapauttamisen puolesta voidaan myös todeta, että vasta sen jälkeen, kun huumausaine on lailistettu, voidaan sen myyntiä, tuotantoa ja käyttöä ryhtyä edes periaatteessa tehokkaasti valvomaan. Jos huumeet eivät olisi kalliita, käyttäjien ei tarvitsisi tehdä rikoksia, ja näin ollen tärkeä peruste vastustaa huumeiden käyttöä poistuisi.

Syy huumeiden kalleuteen on hyvin tiedossa. Useimpien huumeiden tuotantokustannukset ovat todella alhaiset, mutta kalliiksi huumeet tekee se, että ne on kriminalisoitu. Monien huumeiden hinnat nousevat pilviin juuri se, että huumeiden tuotanto ja välitys tapahtuvat pimeillä markkinoilla, joilla toimiminen on hyvin riskialtista. Kaikkien huumeiden hinnat romahtaisivat,

jos ne olisivat laillisia. Tällöin myös huumeisiin liittyvä rikollisuus vähenisi dramaattisesti. Huumerikollisuus ei poikkeaisi ainakaan merkittävästi mistään muusta lailliseen kauppatavaraan liittyvästä rikollisuudesta. Jos pyrkimyksenä yhteiskunnassa on tehokkaasti valvoa huumeiden käyttöä, on paradoksaalista, että kiellon avulla pidetään yllä kaiken oikeudellisen sääntelyn ulkopuolella olevia pimeitä huumemarkkinoita.

Vaikka tämä perustelu onkin monella tavalla oikeasuuntainen, se kuitenkin unohtaa täysin huumeongelman kansainvälisen luonteen. Huumeongelma on samantapainen kuin monet ympäristöongelmat siinä, että sen ratkaiseminen vaatii laajaa kansainvälistä yhteistyötä. Yhden länsimaan on vaikea valita oleellisesti erilaista huumeepoliittista linjaa. Jos huumeepoliittikkaa aiotaan muuttaa, sen on tapahduttava kansainvälisellä tasolla. Tämän vuoksi voidaankin sanoa, että on ajattelematonta vaatia Suomea toteuttamaan oleellisesti erilaista politiikkaa kuin muut maat, vaikka politiikka olisikin väärillä raiteilla ja monet teoreettiset perusteet tukisivatkin näitä muutoksia.

KIRJALLISUUS

Bothas, Heikki: Huumetestit suomalaisissa yrityksissä. Lääke todelliseen vai kuviteltuun uhkaan? Yhteiskuntapolitiikka 67 (2002): 1, 44–53

Bruun, Kertti: Huumesodan vaaroista. Sosiaalinen Aikakauskirja 79 (1985): 4, 12–15

DeCew, Judith Wagner: Drug Testing. Balancing Privacy and Public Safety. Hastings Center Report 24 (1994): 2 (March-April), 17–23

Elster, Jon: Strong Feelings. Emotions, Addiction, and Human Behavior. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1999. 1999a

Elster, Jon: Emotion and Addiction. Neurobiology, Culture, and Choice. P. 239–276. In: Elster, Jon (ed.): Addiction. Entries and Exits. New York: Russell Sage Foundation, 1999. 1999b

Fagan, Jeffrey: Intoxication and Aggression. In: Tonry, Michael & Wilson, James Q. (eds.): Drugs and Crime. Chicago: University of Chicago Press, 1990

Feinberg, Joel: Harm to Others. Oxford: Oxford University Press, 1984

Feinberg, Joel: Harm to Self. Oxford: Oxford University Press, 1986

Goodin, Robert E.: No Smoking. The Ethical Issues. Chicago: University of Chicago Press, 1989

Graham, Gordon: Drugs, Freedom and Harm. P. 149–163. In: Peden, Creighton & Roth, John K. (eds.): Rights, Justice, and Community. Lewiston: The Edwin Mellen Press, 1992

Husak, Douglas N.: Drugs and Rights. Cambridge: Cambridge University Press, 1992

Husak, Douglas N.: Drugs. Moral and Legal Issues. P. 849–858. In: Chadwick, Ruth (ed.): Encyclopedia of Applied Ethics, Vol. 1. San Diego, CA: Academic Press, 1998

Husak, Douglas N.: Liberal Neutrality, Autonomy, and Drug Prohibitions. Philosophy & Public Affairs 29 (2000): 1, 43–80

Häyry, Heta: Individual Liberty and Medical Control. Aldershot: Ashgate, 1998

Kannabisraportti. Sosiaalinen Aikakauskirja 79 (1985): 4, 31–32

Laakso, L.: Huumeiden laillistaminen ei ole ratkaisu. Sosiaalinen Aikakauskirja 86 (1992): 4, 37–38

Launis, Veikko: Huumeiden käyttö eettisenä ongelmana. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 34 (1997): 1, 4–13

Mitcheson, Martin: Drug Dependence. P. 146–150. In: Duncan, A. S. & Dunstan, G. R. & Welbourn, R. B. (eds.): Dictionary of Medical Ethics. New York: Crossroad, 1981

Morris, Herbert: A Paternalistic Theory of Punishment. P. 139–152. In: Sartorius, Rolf (ed.): Paternalism. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983

Rimpelä, Matti & Pohjanpää, Kirsti & Karvonen, Sakari & Rimpelä, Arja: Nuorten sosiaalinen altistuminen huumeille 1991–1993. Suomen Lääkärilehti 49 (1994): 35, 3730–3735

Räikkä, Juha: Huumausaineet ja yhteiskunnan arvoperusta. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 34 (1997): 1, 14–15

Sarvanti, Tapani: Huumeepoliittikka ja oikeudenmu-

kaisuus. Tutkimuksia 83. Jyväskylä: Stakes, 1997

Sarvanti, Tapani: Huumeriippuvuuden ehkäisyyn ja hoitoon liittyvät eettiset näkökohdat. S. 127–150. Teoksessa: Onnela, Tapio (toim.): Pyhä huumesota. Huume politiikan pelkoja ja utopioita. Helsinki: Visio, 2001

Seppä, Kaija: Huumeiden käyttö ja väärinkäyttö eettisenä ongelmana. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 34 (1997): 1, 18–19

Shedler, Jonathan & Block, Jack: Adolescent Drug Use and Psychological Health. *American Psychologist* 45 (1990), 612–630

Strong, C. & Anderson, G. D.: Ethical Framework

for Issues During Pregnancy. In: Gillon, Raanan (ed.): *Principles of Health Care Ethics*. Chichester: John Wiley and Sons, 1994

Ten Have, Henk A. M. J.: Drug Addiction, Society and Health Care Ethics. P. 895–902. In: Gillon, Raanan (ed.): *Principles of Health Care Ethics*. Chichester: John Wiley and Sons, 1994

Tirkkonen, Jarko: Suomalaisia huumemaailmoja. *Sosiaalinen Aikakauskirja* 86 (1992): 4, 18–19

Vekkelä, Tuomo: Huumeongelma on täällä – onko organisaatio valmiina vastaamaan haasteeseen? *Suomen Lääkärilehti* 49 (1994): 35, 3737–3740.